

Pratarmė

Yra pasaulyje menkai apgyvendintų vietovių. Kaip tik tokios milžiniškos teritorijos ir driekiasi už poliarinio rato. Tai Šiaurės ašigalio prieigos. Žemė ten tyrinėta priebėgomis ir tik vasarą, nes ilgai besitęsiančios žiemos, šaltis, giliai išalusi žemė, nuožmūs vėjai atgrasina bet kokį norą keliauti ir dairytis po apylinkes. Didžiausi drąsuoliai laukia vasaros. Ilgas buvimas šalčiausio klimato juostoje ir prityrusius poliarininkus su viskuo aprūpinomis ekspedicijomis dažnai privesdavo prie žūties ribos. Panorėję tyrinėti už speigiračio esančią vietovę, drąsuoliai patekdavo į šalčio spąstus, o poliarinis speigas nepagailėdavo nieko. Gamtos užprogramuotas šaltis stingdė visa, kas tik gyva, ir trupino net kiečiausią geležį. Šalia ledu, ašigališkų vėjų išlikti gyvam ne daugeliui pasisekdavo. Įstrigusių tarp ledu, užpustytų, sušalusių ir be žinios pradingusių vardais pavadintos šiaurinės jūros, salos, pusiasaliai, iškyšuliai, įlankos, kadaise buvusių ekspedicijų vietos ar bet kokios žmogaus užglaudos nuo speigo.

Šis mano pasakojimas ir bus apie arktinį kraštą, kadais Arktida vadintą, netoli Šiaurės ašigalio. Į tą vietovę buvo ištremti Lietuvos žmonės. Jie privėlėjo dirbti šaltyje ir gyventi ten daug metų. Dar ir dabar didžiuliuose plotuose galima aptikti buvusias tremties vietas ir pastebėti lagerių, kalėjimų su pervalkais kaliniams paliktus pėdsakus. Iš žmogaus atminties neišdils žodis „katorga“, kuris perkeltine prasme taip gražiai skamba senovės graikų kalba „katergon“ (galera), o iš tiesų dar neseniai buvus priverčiamųjų sunkių darbų, nepakenčiamo gyvenimo ir nepakeliamo pažeminimo simboliu.

Daugelis ešelono Nr. 97921 nutremtų žmonių į atšiaurią vietovę ten ir atgulė, nesulaukę nei teisingumo, nei užuojautos, nepalikę kitų buvimo

© Nijolė Ambrazaitytė, 2005

© Dizainas, Romas Orantas, 2005

© Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2005

ISBN 9986-39-390-6

žymių šioje žemėje, tik palaikius kryžius kapinaitėse. Į paskutinę kelionę juos lydėdavo badas, į amžinai išalusią svetimą žemę guldė šaltis ir skorbutas. Taip dingo ir jų svajonės kada nors sugrįžti į jaukius namus ir pamatyti išsvajotą šalį, išlaisvintą ir nepriklausomą.

Tačiau man išėjo visai kitaip. Vos tik mano kūnas, sugrįžęs iš Sibiro ir bemaž virtęs skeletu, palietė kojomis tėviškės žemę, pajutęs jos stebuklingą galią greitai atsigavo, ir gyvenimas prasidėjo lyg iš naujo. Lietuvoje manęs laukė viliojančios perspektyvos, atvėrusios duris į didžiausius kūrybinius džiaugsmus ir sėkmę, apie kurią net nebuvo svajota.

Gamtos dovanotas balsas ir dar vaikystėje atsidūrus prie pat ašigalio atsiradęs noras dainuoti virto labiausiai nusisekusia ir laiminga kūrybine profesija Tėvynėje. Ir kažin kaip susiklostytų likimas, ar būtų įdomesnis pasakojimas, jei nebūtų vaikystėje tų devynerių išbandymų metų Šiaurėje su daugybe išdainuotų populiariausių to meto melodijų ir posmų. Jus pridėdu knygos pabaigoje. Daina Sibire – tai dar vienas fenomenas, nes be dainų išgyventi Šiaurėje nebūtų buvę įmanoma. Anų metų dainos kaip ir mano senelės maldos padėjo gintis nuo ilgai trunkančios tamsos, depresijos, skurdo. Ir tik dainuojant galima geriausiai pajauti draugišką petį, gelbėtis nuo pragariško šalčio ir išgyventi. Jos prikeldavo iš stingulio, judindavo, tarsi skatindamos gintis. Iš mano lūpų dainos nuskriedavo su vėju į ledines lankų erdves ir ten pradingdavo jų garsas.

Rašydama šią knygą, po ranka ant rašomojo stalo visą laiką turėjau Krasnojarsko krašto smulkųjį žemėlapi, kad minimi vietovių pavadinimai būtų kuo tikslesni, kad mano pasakojimai iš vaikystės apie tuos devynerius metus Sibire būtų be jokių išsigalvojimų.

Skaitytoją kviečiu prisiliesti prie ypač žvarbaus šalčio, bent mintyse pabuvoti ten, kur ryškiai šviečia spalvota poliarinė pašvaistė, pažvelgti į ją vaiko akimis ir susidaryti vaizdą apie Šiaurę, apie į užmarštį nugrimzdusius metus iš pirmųjų lūpų.

Nijolė Ambrazaitė

2003 01 02

Užrašas kitoje nuotraukos pusėje:

„Man 15–16 metų,

nuotrauka daryta antroje tremtyje

Maklakove (dab. Lesosibirsk)

Krasnojarsko kraštas“

Man 15-16 metų
nuotrauka daryta antroje tremtyje
Maklakove (dab. Lesosibirsk)
Krasnojarsko kraštas

Raseinių vidurinės mokyklos pirmokai,
1948 metų gegužė.
Nijolė sėdi antroje eilėje ketvirta iš kairės.
Iki tremties liko kelios dienos...

Nijolė Ambrazaitytė (stovi kairėje)
su Rutkauskų ir Vidučių šeima.
Igarka, apie 1949 m.

Po pirmojo žiemojimo.
Kartu su seneliais,
Igarka, 1949 m.

Nijolės šeima
(senelė, teta ir pusbroliai)
pozuoja šalia elnių...

